

Malene Grøndahl, Torben Rugberg Rasmussen & Kirstine Sinclair, *Hizb ut-Tahrir i Danmark – Farlig fundamentalisme eller uskyldigt ungdomsoprør?*,

Aarhus Universitetsforlag, Århus 2003, 272 sider, 248 kr.

Den foreliggende bog blev udgivet i kølvandet på den betydelige opsigt i medier og blandt politikere om den muslimske organisation *Hizb ut-Tahrir* (*Hizb at-Tahrîr, Befrielsespartiet*). Offentlighedens opmærksomhed blev rettet mod Hizb ut-Tahrir efter dens stormøder fra 1999 og frem og i forbindelse med retssagen mod den danske talsmand Fadi Abdullatif efter de antisemitiske udtalelser på partiets hjemmeside, og der skal ikke herske nogen tvivl om vigtigheden af studier af partiet, der med enkelte undtagelser er underbelyst i forskningen.

Bogen er baseret på cand.mag. Kirstine Sinclairs specialeafhandling, der er blevet bearbejdet og udvidet af journalist Malene Grøndahl og (for en mindre del) af cand.mag. Torben Rugberg Rasmussen. Den er tydeligvis tænkt som en populær fremstilling og er fx ikke 'tynget' af et noteapparat. Hovedformålet fremgår allerede af den sært naive undertitel (*Farlig fundamentalisme eller uskyldigt ungdomsoprør?*): Er der belæg for den bekymring eller ligefrem frygt, partiet har fremkaldt? Er der grundlag for ønsket om et forbud som i Tyskland? Hermed får bogen den karakter af debatindlæg, der afspejles i dens opbygning, i mange af de løbende kommentarer og i poppet-polemiske kapiteloverskrifter som "Hizb ut-Tahrir i Danmark: Dæmoner i Dannevang". Den indeholder en indledning og tolv kapitler, der behandler partiet i Danmark, dets historie, ideologi og selvforståelse, partiet i Vesteuropa og Centralasien, synet på partiet blandt danske muslimer og i medierne, spørgsmålet om sprogbrug og identitet, perspektiver til andre amerikanske og britiske grupper og endelig spørgsmålet om et muligt forbud samt en række konklusioner.

Generelt kommer bogens polemiske præg bl.a. til udtryk i en række meget ladede og ikke lige velunderbyggede bemærkninger. Det hedder fx (s. 16), at den islamistiske, pakistanske bevægelse "Minhaj ul-Qur'ân på et vist tidspunkt havde fået rollen som sydebuk og islamisk trusselsbillede". Et noget mærkværdigt synspunkt, da der var al mulig grund til at rette en skarp kritik mod bevægelsen, hvis synspunkter bestemt ikke er forenelige med en vestlig forståelse af demokrati og menneskerettigheder. I forbindelse med omtalen af DR-programmet "Jihad.dk" (sendt første gang d. 22. maj 2002), hører vi (s. 160) om den iransk-fødte Nahid Riazi, at hun "er kendt for at have et mildest talt anstrengt forhold til enhver form for politisk islam". Et problem for forfatterne, åbenbart, men temmelig irrelevant, da hun var inddraget for at fortælle om sine ubehagelige oplevelser med folk inden for eller i miljøet omkring Hizb ut-Tahrir.

I bogens indledning og i første kapitel præsenteres nogle overordnede betragtninger om Hizb ut-Tahrir i Danmark. Forfatterne vurderer rammende, at partiet ikke alene kan betragtes som bestående af "sølle og ressourcessvage utilpassede, men højtråbende unge" (s. 15), da medlemsskaren omfatter veluddannede unge af dansk og udenlandsk etnisk herkomst. De afviser hermed, at partiets rekrutteringsgrundlag skulle forsvinde i tilfælde af en bedre integration, og det hedder, at partiet "må siges at have betydelig indflydelse

på visse dele af det muslimske miljø i Danmark” (s. 16). Forfatterne angiver antallet af egentlige medlemmer til så få som 50, måske lidt flere (s. 16, 29), antallet af sympatisører til ca. 300 (s. 31), mens det største af stormøderne tiltrak ca. 1000 interesserede (s. 116).

Kapitlerne om Hizb ut-Tahrirs historie og ideologi er udmærkede, men vel kortfattede (ca. 40 sider), da disse aspekter er helt afgørende for en forståelse af partiet i Danmark (som forfatterne også konstaterer s. 41) og generelt for en afklaring af dets ret unikke position blandt islamistiske grupper og bevægelser. Der trækkes her kraftigt på Suha Taji-Farouki, *A Fundamental Quest: Hizb al-Tahrir and the Search for the Islamic Caliphate*, Grey Seal, London, 1996. I begyndelsen af 1950'erne var palæstinenserens Taqî ad-Dîn an-Nabhânî (1909-1977) hovedkraften bag dannelsen af Hizb ut-Tahrir. Partiet blev aldrig anerkendt af de jordanske myndigheder, men fortsatte sine aktiviteter og fik tidligt afdelinger i bl.a. Syrien og Libanon. Partiets mål var gendannelsen af det islamiske kalifat, der var blevet nedlagt af den sekulære tyrkiske republik under Mustafa Kemal Atatürk i 1924. An-Nabhânî “så islam som et stærkt og tilstrækkeligt grundlag for et samfund og en stat og som en ideologi, der på alle måder var kapitalisme og socialisme overlegen.” (s. 57) Partiet bredte sig med årene i Mellemøsten og Nordafrika, og i årene omkring 1970 mislykkedes en række kupforsøg i bl.a. Jordan; men Hizb ut-Tahrirs rolle i disse er ikke fuldt afklaret, og det er vigtigt at gøre sig klart, at partiet principielt vender sig mod brugen af vold for at implementere kalifatet. Dette indebærer også, at jihad som offensiv krig kun kan føres efter kalifatets oprettelse, mens partiets holdning til defensiv jihad er mere tvetydig. I midten af 1980'erne blev en afdeling grundlagt i Storbritannien (s. 111; Taji-Farouki, s. 171, har begyndelsen af 1980'erne), og der var muligvis tilhængere i Danmark så tidligt som i slutningen af 1980'erne. Efter Sovjetunionens sammenbrud er partiet desuden kommet til at spille en betydelig rolle som undergrundsbevægelse i en række centralasiatiske lande.

Kapitlet om partiets historie er i hovedtrækkene korrekt, men rummer en del mindre fejl og upræcise gengivelser i forhold til Taji-Faroukis fremstilling. Et par eksempler: Det hedder s. 44f, at an-Nabhânî blev ansat “som gymnasielærer i islamisk retspraksis på Vestbredden” – det var i Haifa ved kysten og “i andre byer” (Taji-Farouki, s. 1). Og vi hører s. 51, at en opfordring til medlemmerne om egenhændigt “at skrive til aviser og forfatte løbesedler” fandt sted i slutningen af 1980'erne – det var i slutningen af året 1980 (Taji-Farouki, s. 32f). Noget uklart hedder det i en passage om det islamiske kalifat, at “En anden tolkning går dog ud på, at kalifatet endnu aldrig har eksisteret, men er en samfundsorden, der udloves eller forudsiges i Koranen.” (s. 43) Her ville en reference ikke have været af vejen; jeg ved i hvert fald ikke, hvilken tolkning der sigtes til.

Forfatterne bruger i kap. 4, 8, 9 og 10 megen plads (godt 70 sider) på partiets selvforståelse, sprogbrug og forholdet til en række andre muslimske grupper. I kap. 4 påvises det klart gennem avisernes og forfatternes egne (og gode) interviews med Fadi Abdullatif, hvordan partiet opfatter sig selv som “overlegne ofre”. Hizb ut-Tahrir “er ofre for verdens elendige tilstand af uvidenhed og manipulation. Sandhedsbærerne er syndebugke, omgivet af uforstående, uvidende masser” (s. 107-8). I de tre andre kapitler går det imidlertid

galt. I kap. 8, "Sprogbrug: Djihâd på dansk og fuck på arabisk", præsenteres et længere citat fra *Khilâfah-magasinet*, der i et stærkt følelsesladet sprog fortæller om den muslimske ummas lidelser og spyr eder og forbandelser i alle retninger. Forfatterne viser, hvordan en sådan tekst kunne tolkes ud fra den "orientalistiske/romantiske tilgang til sproget" eksemplificeret ved Raphael Patais bog *The Arab Mind*, 1973. Grunden til dette valg er, "at denne tilgang ... er stærkt tilstede i den politiske debat og i mange journalisters behandling af islamiske fænomener i almindelighed og Hizb ut-Tahrir i særdeleshed" (s. 173), hvilket skulle være vist i det foregående kapitel. Det fremgår nu ikke uden videre så klart, som det hævdes, og det er svært at se det hensigtsmæssige i at opponere mod en position (Patais), der i forhold til en dansk debat bedst kan opfattes som en karikatur. Patai citeres fx (s. 175) for, at "Arabere ... elsker heroiske positioner og handler uden fornemmelse for, at deres handlinger indgår i en kæde af årsager og konsekvenser", og at de "er tvunget til forskellige former for selvhævdelse og overdrivelser i næsten al kommunikation, hvis de vil være sikre på ikke at blive misforstået." Disse temmelig essentialistiske synspunkter er det ikke vanskeligt for forfatterne at tilbagevise, og det er vel ikke mange, der vil være uenige med dem i, at "selvfølgelig er hverken arabere eller muslimer af sproglige årsager afskåret fra at kunne indtage et mere nøgternt, afsjælet eller afmytologiseret forhold til virkeligheden og sig selv, end Hizb ut-Tahrir gør" (s. 180). Øvelsen virker altså temmelig overflødig. Herefter præsenteres en sammenligning med den aggressive retorik i nogle af punkbandet Sex Pistols' tekster fra 1970'erne og "dansk middelalders såkaldte latterkultur eller fastelavnskultur" (s. 185); men det hedder uden synlig ironi, at der "naturligvis næppe [kan] være tale om, at Hizb ut-Tahrir direkte er blevet påvirket af middelalderens latterkultur" (s. 186). Endelig drages der – på det retoriske plan – en sammenligning med Indre Mission.

Pointen er, at der kan påvises et slægtskab med mange 'subkulturelle' udtryk for foragt for omverdenen, og at vold, som det hedder, ikke er "eneste mulige konsekvens af en retorik, der mimer, leger eller agerer krig, revolte og mandighed" (s. 186). Dette er utvivlsomt rigtigt; men på den anden side udelukker retorikken heller ikke muligheden af vold, og som tidligere nævnt har partiet et tvetydigt forhold til defensiv jihad. I kap. 9 elaboreres der videre over partiets offerrolle, og i kap. 10 drages der paralleller til rapgrupper som Public Enemy og til andre islamiske grupper som den sorte amerikanske Nation of Islam og Omar Bakri Mohammads britisk baserede al-Muhajiroun.

Nogle ting kan undre. Hvorfor drager forfatterne ikke den oplagte parallel til nynazistiske og højreradikale grupper? Her ville de selvsagt kunne finde en aggressiv retorik, og i dette miljø ville de også kunne finde grupper, der ikke i praksis har været voldelige. Svaret er formodentlig, at de ikke ønsker at bidrage til den 'dæmonisering' af Hizb ut-Tahrir, der nævnes flere gange i bogen. På venstrefløjen nævnes helt kursorisk (s. 182) BZ'erne og "de marxistisk-leninistiske bandbuller". Både på venstrefløjen og i dele af det højreradikale miljø ville man netop finde grupper, der ud over den aggressive retorik har den reflekterede, intellektuelle overbygning, der også karakteriserer Hizb ut-Tahrir. I den forbindelse må man også spørge, hvorfor der skal bruges så megen tid på en retorisk analyse og perspektivering, der ikke er

uinteressant i sig selv, men hvis pointer kunne have været fremlagt på en brøkdel af pladsen. Langt mere interessant ville det have været, hvis forfatterne havde turdet tage livtag med flere af partiets synspunkter i forhold til konkrete politiske spørgsmål. Der er materiale nok at benytte sig af. Et oplagt punkt er partiets holdning til jøder. Vi hører mange gange om den betingede racismedom over Fadi Abdullatif efter offentliggørelsen af en løbeseddel i marts 2002, hvori Koranens sura 2:191, “Og dræb dem, hvorend I finder dem, og fordriv dem, hvorfra de fordrev jer”, blev citeret, og hvori det videre hed (s. 10):

Jøderne er et bagvaskende folk, og de er et folk, der forråder og bryder aftaler og pagter, og de opdigter løgne og fordrejer ord fra deres rette sammenhæng, og de fratager uretfærdigt rettighederne, og de har dræbt profeter og dræber uskyldige, og de er voldsomst i fjendskab til muslimerne, og Allah (swt) har forbudt os at tage dem til loyale venner ...

Emnet er vel ikke uvæsentligt. Man kunne have behandlet ideologiens overordnede syn på jøder og kristne som ‘bogens folk’ og hermed en beskyttet, men mindreværdig minoritet i den islamiske idealstat, et punkt, hvor der er overensstemmelse mellem partiet og den klassiske islamiske statstænkning. Her må man også bemærke, at partiet ikke er ‘racistisk’ i snæver racemæssig forstand, for det står enhver frit for at konvertere til islam og blive en del af ummaen. I en artikel i *Khilafah-magasinet* hedder det:¹

Muslimer kan ikke være antisemitiske eller racister set i lyset af den simple kendsgerning, at mange af de fremragende personligheder der levede sammen med profeten (saaws) var jøder før Islam, og Islam accepterer alle racer eftersom den er et universelt budskab for hele menneskeheden.

Det er imidlertid svært at godtage, at partiet ikke i sin faktiske retorik hyppigt kammer over i rendyrket antisemitisme. Fx omtaler man særdeles hyppigt *jøderne* og gør dermed ikke noget forsøg på at skelne mellem staten Israel og jødedommen. Nogle eksempler: Den arabiske verdens herskere ses som en del af en stor sammensværgelse, og det hedder i *Khilafah-magasinet*, at “det lykkedes for disse regenter at få os til at drikke vand der er infiltreret med jødens afføring, efter at de forærede dem Palæstina”.² Og i en anden artikel hører vi følgende:³

Zionister har uden tvivl spillet de passende religiøse kort, især ved hjælp af de påståede oplevelser under den anden Verdenskrig, som de brugte som legitimation både for oprettelsen – og vedligeholdelsen af ‘Israels’ eksistens, ved at sikre den offentlige opinion og medfølelse til gavn for den.

¹ “‘Israel’ & racismen”, *Khilafah-magasinet*, juni/juli 2002, 28 (<http://www.khilafah.dk/magasin/magasin.php>).

² “Hvorfor blev Hizb-ut-Tahrirs Medlemmer i Jordan arresteret?”, *Khilafah-magasinet*, september/februar 1998/99, 12.

³ “‘Israel’ & racismen”, *Khilafah-magasinet*, juni/juli 2002, 27.

Omtalen af de “påståede oplevelser” taler vist for sig selv. Retfærdigvis skal det dog også siges, at andre tekster faktisk taler om de lidelser, jøderne blev påført i Europa, typisk for at modstille dem med de idylliske tilstande under kalifatet.

Et andet helt central emne, som forfatterne stort set undgår, er en dybere behandling af spørgsmålet om jihad. Bortset fra en enkelt passage (s. 11) efterlades læseren med det indtryk, at Hizb ut-Tahrir alene opererer med jihad som forsvarskrig. Det er, som tidligere nævnt, korrekt, at partiet ikke mener, en offensiv jihad kan føres, før kalifatet er blevet en realitet. Men dermed er der ikke principielt taget afstand fra brugen af vold. Olivier Roy, specialist i islam og Centralasien, konstaterede således rammende ved en rundbordssamtale i Prag:⁴

Hizb ut-Tahrir has never been involved in violent actions. They are very radical in ideological terms, but they did nothing in terms of terrorism. Hence the [question]: Why repress them if they are not involved in violence? [However], Hizb ut-Tahrir is not against violence as such. It is against the use of violence now. But they still think jihad [holy war] is a positive [concept].

I den klassiske islamiske statstænkning opererede man i princippet med jihad som drivkraften i en fortsat muslimsk ekspansion. Lande, der grænsede op til den islamiske stat (for ideelt set var der – uanset de politiske realiteter – kun én), skulle opfordres til at træde over til islam. Gjorde de ikke det, og nægtede de også at betale tribut, kunne fjendtlighederne indledes. Hos muslimske modernister fra 1800-tallet og frem (fx Sayyid Ahmad Khân og Muhammad ‘Abduh) blev den militære jihad nyfortolket som en rent defensiv doktrin. Hizb ut-Tahrir holder sig derimod ganske åbent og utvetydigt til den klassiske doktrin:⁵

States naturally interact with each other via diplomacy and war, in Islam this is where the rules of Jihad come into play, for the purpose of interaction with other states and peoples is to allow the Muslims to convey the message of Islam. Here the Muslims first invite the people to Islam, if that is rejected they offer them the chance to remain disbelievers and live under the Islamic State’s authority, if that is rejected they then conquer them.

Bogens syvende kapitel undersøger mediernes behandling af Hizb ut-Tahrir. Der er ingen tvivl om, at forfatterne har en god sag, når de kritiserer en række misforståelser og overdrivelser. Det var således problematisk, at DR-dokumentaren “Jihad.dk” fremstillede det, som om Omar Bakri Mohammad, lederen af al-Muhajiroun – en endnu mere radikal gruppe dannet efter Bakris eksklusion fra Hizb ut-Tahrir i 1996 – fortsat taler på vegne af partiet. På den anden side gør forfatterne sig selv skyld i overdrivelser. Det kommenteres (s. 150), at nogle reportager efter partiets stormøde i marts 2003 anvendte “farverige gloser og dramatisk retorik” og omtalte, hvordan partiet “opererer på dansk grund”, “opruster”, og “har bombet integrationen mange år tilbage”, hvilket foranlediger forfatterne til at hævde, at disse journalister bevidst

⁴ Jean-Christophe Peuch, “Russia: Security Forces Dismantle Alleged Moscow-Based Cell Of Hizb Ut-Tahrir”, Radio Free Europe/Radio Liberty, 10. juni 2003 (www.rferl.org).

⁵ Asim Khan, “The Hidden Crusade”, *Khilafah magazine*, 4, 15, april 2002, 15 (www.khilafah.com).

eller ubevidst har “efterlignet Hizb ut-Tahrirs aggressive retoriske stil”, for derefter at antyde, at “store dele af den danske presse” (s. 151) har givet efter for den indre svinehund. Her må man vist spørge sig selv, om aggressiv retorik er et særkende for pressen. Men også andre punkter er kritisable. Forfatterne problematiserer brugen af “Kulturkompetente som kilder” (s. 159), fordi de “via en fastholdelse af de påstået uovervindelige forskelle mellem dem og os tildeler sig selv en nøglerolle i oversættelsen af den eller de fremmede kulturer” (s. 160). Med dette spørgsmål afklaret er der lagt i kakkellovnen til en række muslimer, der har udtalt sig utvetydigt kritisk i forhold til Hizb ut-Tahrir, såsom “en Mehmet Yükksekaya”, der “ud over at være indvandrerkonsulent er tidligere medarbejder i Integrationsministeriet. Denne baggrund er til syneladende rigeligt til, at han kan udtale sig om, hvordan Hizb ut-Tahrir bør gribes an” (s. 161). Uanset om man er enig i de synspunkter, han citeres for, som fx at han ikke mener, at bevægelsen burde have lov til at holde offentlige møder på skoler, virker det besynderligt, at hans kompetence skal betvivles, mens fx Fahmy Almajid – integrationskonsulent og vel også kulturkompetent – generelt citeres med megen anerkendelse.

Forfatterne ser i den meget fordømmende og angstprægede holdning til Hizb ut-Tahrir en snæver sammenhæng med “en forforståelse af islam og muslimer, som er blevet bygget op hos læserne gennem en årrække, og som er overvejende negativ” (s. 163), og mener, “at mediernes måde at beskæftige sig med Hizb ut-Tahrir ... indlejrer sig i en allerede etableret debat, hvor indvandrere, flygtninge og muslimer præsenteres som en byrde og en trussel” (s. 164). Selvom det vel ligger i pressens natur i høj grad at fokusere på konflikter og problemer – noget, der gælder de fleste emner –, er der her igen tale om en stærkt forenklet fremstilling.

I bogens næstsidste kapitel gives en udmærket fremstilling af principielle, pragmatiske og snævert juridiske argumenter for og imod et forbud mod partiet. Mens forfatterne – nok med rette – ikke støtter et forbud, mener de, at der er behov for at finde en relevant kritisk tilgang til partiet, og i det konkluderende kapitel præsenteres (over for det, de anser for de almindelige kritikpunkter) en række alternativer, som de “mener vil være mere effektive i forhold til at begrænse Hizb ut-Tahrirs indflydelse og tiltrækningskraft” (s. 235), bl.a. en religionskritisk vinkel. Det fremgår, at kulturpessimisme og kulturel relativisme gennem 1980’erne og 90’erne uberettiget blev den eneste modvægt mod “fremmedangsten” og således vanskeliggjorde en *seriøs* religionskritik, der i stedet – som det temmelig arrogant siges – blev overladt til “provinsen, massen, det politiske højre” (s. 242). Her “har religionskritikken fået nyt liv i form af en hysterisk insisteren på sekularisme”, noget der ofte reelt indebærer “et ønske om religionens totale fravær i mellemmenneskelige relationer. Dette er selvsagt ikke den tidssvarende religionskritik på højde med det flerreligiøse og multietniske samfund, som vi efterlyser” (s. 243). Selvom forfatterne altså på ingen måde vender sig mod kritik af Hizb ut-Tahrir, må man spørge, om de ikke selv ender i en kulturel relativistisk position, og det kunne være interessant nærmere at høre, hvad det er for kritikpunkter, der fortjener at blive betegnet som “hysteriske”.

Med *Hizb ut-Tahrir i Danmark* foreligger der på dansk en betydelig mængde information om det stridbare og omstridte parti. Som en neutral indføring i emnet kan bogen dog ikke anbefales, dertil forsøger den i alt for høj grad at viderebringe en politisk dagsorden. Bogen må rettelig betragtes som det, den er: et debatindlæg, og som sådan kan den alle kritikpunkter til trods udmærket læses og i mere end en forstand give stof til eftertanke.

*John Møller Larsen, ph.d.-stipendiat, mag.art.
Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet*

* * * * *